

Şemsettin Sami

LETÂİF

Çeviriyazı - İnceleme - Metin - Sözlük

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Hasan KAVRUK

Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU

2020

© Copyright 2020

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-7106-66-5

Kitap Adı

Şemsettin Sami Letâif

Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Hasan KAVRUK

Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU

Yayın Koordinatörü

Yasin Dilmen

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Bizim Dijital Matbaa

Bisac Code

FIC000000

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

*Türk kültürüne, edebiyatına ve
sanatına hizmetleri anısına
Şemsettin Sami'ye ithaf olunur.*

İÇİNDEKİLER

Ön söz	7
1. SUNUŞ	11
1.1. Şemsettin Sami Hakkında	12
1.2. Mizah / Gülmece Kavramı Üzerine	12
1.3. Mizahın Bireysel / Toplumsal Boyutları	14
1.4. Mizahın Tarihsel Serüveni	15
1.5. Mizahın Eleştirisi	17
1.6. Eğitim ve Mizah	18
1.7. Latife ve Letaife Dair	20
1.8. Letaifnamelerin İncelenmesine Dair	22
2. ŞEMSETTİN SAMİ’NİN LETAİFİ VE İNCELEMESİ	27
2.1. İnceleme	27
2.2. Sonuç	69
3. METİN (Tıpkıbasım-Yeni Yazıya Çeviri-Sözlük)	76
4. KAYNAKÇA	522
5. KİŞİ ESER VE YER ADLARI DİZİNİ	525

ÖN SÖZ

“Gayet çirkin bir adam, bir yere gideceği münasebetle, zevcesine:¹ “Sakın, ben burada yok iken, çıkıp, bir yere gitmeyesin.” deyince, zevcesi: “Müsterih² olunuz, bana o arzu, yalnız sizi gördükçe geliyor.” demiş.” (Sami, 1300:80)

Eser, kendini takdim eder mucibince, Letaif adlı kitaptan bir latife örneği ile ön sözüme giriş yapmak istedik. Bu örnek gibi yüzlerce güzel örneği içeren bu kitap, okudukça daha fazlasını ve tekrar tekrar okumayı arzu ettirecek, hayatımızı güzelleştirecek, iletişimimize değer katacak, dil, mizah, estetik değer birlikteliğine yaslanmaktadır.

Latife sözcüğü; kıssadan hisseyi esas alan; güldürmek, eğlendirmek, düşündürmek, ders vermek için söylenen güzel, derin ve zekâ eseri söz, hoş söz, şaka anlamlarına gelir ve çoğulu letaiftir. Türk edebiyatında, Letaif ya da Letaif-name yazma, hazırlama işi; Zati, Lamii gibi isimlerle köklü bir geleneğe de dönüşmüştür.

Bu geleneğin son örneklerinden biri olan, Letaif adlı bu kitap, yazarı Şemsettin Sami’nin hicri 1300, miladi 1882/1883 yıllarında, 463 latifeyi bir araya getirerek yayınladığı aynı adlı kitabın; bütün kesimlerce okunabilmesi gayesiyle günümüz harflerine ve günümüz Türkçesine uyarlanmasından oluşmaktadır.

Kitap, adıyla kinaye yollu da olsa çelişki arz eden, nahoş bir kaderle, bu güne değin, eski harfli baskısı ile kalmış, yeni harflerle günümüz okurunun bilgisine ve beğenisine sunulmamıştır. Bu eksiği giderecek çalışmamızda, özgün metinlerin yer aldığı sayfalar ile tarafımızca okunan sayfalar; solda özgün metnin, sağda okunuşunun ve hemen altında bilinmeyen sözcüklerin yer aldığı bir düzenleme ile karşılıklı olarak dizildiği için, bilimsel transkripsiyona gerek olmadığı düşünüldü.

Eski metinlerin ne şekilde yayımlanacağı konusunda sıkça tartışmalar yapılagelmektedir. Metnin çeviri yazısını önde verip, özgün metni ve sözlüğü sona eklemek, en sık rastlanan eski harfli metin yayınlama biçimi olarak öne çıkıyor ancak sözlüğü metnin hemen altına eklemek ve çeviri yazı ile birlikte, sadeleştirilmiş metin yayımlamak da kabul gören ve uygulanan teklifler arasındadır.

¹ zevce: eş, evlenilmiş kadın.

² müsterih: istirahat eden, rahat bulan, gönlü rahat, kaygısız.

Bu çalışmada, sağda özgün metin, solda okunuşu ve altında bilinmeyen kelimelerin ve tamlamaların veriliş şekline bir düzenlemeyi tercih ederek üçünü bir arada vermeyi seçtik. Sayfayı çevirmeden hem özgün metni, hem yeni yazıyla okunuşunu, hem de bilinmeyen kelime ve tamlamaları, bir arada veren bu düzenleme, yazıların, asıl metinle karşılaştırılmasını, okunmasını ve anlaşılmasını oldukça kolaylaştıracaktır. Bu tercih, sadeleştirme yaparak yayımlamanın aksine yazarın üslubuna müdahalenin de önünü alacaktır, diye düşünüldü.

Okumada 20. yüzyıl Türkiye Türkçesi'nin söz dizimini ve dilbilgisi kurallarını esas alarak, kitabın kolay okunmasını istedik. Bu nedenle okunuşu günümüz Türkçesine yaklaştırarak akıcı kılmak için (hiss itdim: hissettim, gelüp: gelip, için: için, matbah-mutfak, gaib iderek: kaybederek, hıdmetçi: hizmetçi vb.) bazı fonetik tasarruflarda bulunduk.

Kitabın dili dönemine göre oldukça sade olmasına rağmen yer yer bugün kullanımdan düşmüş olan veya anlamı geniş kesimlerce bilinmeyen sözcükler de içerdiği için kitaba bir sözlüğün de eklenmesi kaçınılmaz idi. Sözlüğü kitabın arkasına eklemenin, sık sık gelgitlerle okumayı külfetli hale getireceği, tamlamaları anlamlandırmaya kelime anlamının yetmeyebileceği düşünüldüğü için, günümüz okurunun anlamını bilmediği varsayılan kelimeler ve ayrı ayrı anlamları bilinse bile, tamlama bütünlüğü içinde zor anlamlandırılan, bazen zincirleme tamlamalara dönüşen yapıların anlamı da hemen okuma kısmının altında verildi. Üçü bir arada diyebileceğimiz bu tercihin, aynı zamanda eski metin yayınlamanın en makul şekli olarak da kitabın okunmasını kolay, kitabı kullanışlı hale getirdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kitapta yer alan latifeler, tarihin en eski devirlerinden, kitabın yazıldığı zamana kadar insanların belleğine yapışıp kalan, Doğu'dan Batı'dan değişik kültürlerle ait seçkin örnekler barındırmaktadır. Eserde bir dönemin değil bütün dönemlerin ruhunun, çağlar ve coğrafyalar üstü insan gerçeğinin, sözün nükte ile birleşmesinden oluşan estetik zevkin harmanlanmasından ortaya çıkan bir çekim gücü vardır.

Kitabın keyifle okunmasını garanti eden bu içerik, aynı zamanda kulağımıza yüzyıllardır ne yaşadysak, bugün ve yüzlerce yıl sonra da aynılarını yaşamaya devam edeceğimizi, insan gerçeğinin kendini tekrar ettiğini fısıldamaktadır.

Metinler ile okunuşuna geçmeden önce “Sunuş” başlığı içinde kitabın yazarı Şemsettin Sami, mizah kavramı, mizah eğitim ilişkisi, letaif kavramı ve türü hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra “Letaif” adlı eserin tanıtımı, incelenmesi, sınıflandırılması ve değerlendirmesi yapılmıştır. Bu başlık, kitabı baştan sona okumadan, yazıların içeriği hakkında, özet mahiyetinde fikir sahibi olmak isteyenlerin beklentilerini karşılayacak içeriktedir.

Latifeleri yeni yazıya çevirirken en ciddi zorluğu, Latince, Fransızca veya değişik dünya dillerinden olan kelimelerin, bahusus kişi, yer ve kurum adı şeklinde karşımıza çıkan özel adların okunmasında yaşadık. Zaman zaman okunmasında güçlük çekilen, sözlüklerde ve kaynaklarda bulunmadığı için okunuşundan emin olunamayan az sayıdaki kelimenin veya bazı özel adların sonuna bir sonsuz simgesi (∞) koyarak, daha sonra yeniden bakma veya okurlardan gelecek önerileri değerlendirme adına dipnot düştük.

Gök kubbede bir hoş sada bırakacak olan bu kitabın, kültür hayatımızın ve edebiyat dünyamızın önemli bir yazarının, yaşadığı dönemin sosyal hayatı ile ait olduğu edebi topluluğun gündeminin ve toplamda zamanın ruhunun (zeitgeist) anlaşılmasına; bir muamma kabul edilen ve hep öylece de kalacak olan insan gerçeğinin aydınlatılmasına, kelebek etkisi kuramına uygun bir etki ve katkı sunacağı beklentisi ile keyifli ve bereketli okumalar diliyoruz.

Malatya Eylül 2019

Prof. Dr. Hasan KAVRUK
Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU

KAYNAKÇA

BERK, Ronald A. (2001), The Active Ingredients in Humor: Psychophysiological Benefits And Risks For Older Adults, Educational Gerontology, 27:3-4, 323-339, DOI: 10.1080/036012701750195021.

BORATAV, Pertev Naili (1992), Az Gittik Uz Gittik, Adam Yayınları, İstanbul.

CORNETT, Claudia E. (1986), Learning Through Laughter: Humor in The Classroom, Opinion Papers, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED276028.pdf>, Son Erişim Tarihi 29.08.2019.

ÇETİN, Prof. Dr. Nurullah (2016), Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı, Nobel Yayınları, Ankara.

DEMİREL, Şener (2010), “Eski Türk Edebiyatında Letâif-nameler ve Bir Yazma Eserin Der-Kenarındaki Latifeler”, Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu 15-16 Mayıs 2009, Adıyaman Üniversitesi Yayınları, no:3, Adıyaman.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1993), Osmanlıca Türkçe Sözlük, Aydın Kitabevi, Ankara.

ELÇİN, Şükrü (1993), Halk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara.

GÜNEY, Eflatun Cem (1971), Folklor ve Halk Edebiyatı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

KAVRUK, Hasan (2016) Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KLEİN, Allen (1999), Mizahın İyileştirici Gücü, (Çev. Sibel Karayusuf), Epsilon Yayınları, İstanbul.

KORTANTAMER, Tunca (2004), Osmanlı Dönemi Türk Mizah Anlayışı, Eski Türk Edebiyatı Makaleler, s. 132-170, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara. / Bu çalışma için ayrıca bkz: Osmanlı

Dönemi Türk Mizah Anlayışı", XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999 Ankara.

LEVEND, Agah Sırrı (1969), Şemsettin Sami, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

LOOMANS, Diana - KOLBERG, Karen (2002), The Laughing Classroom, New World Library, California.

MORREALL, John (1997), Taking Laughter Seriously - Gülmeyi Ciddiye Almak, (Çev. Kubilay Aysevener), İris Yayıncılık, İstanbul.

NESİN, Aziz (2001), Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı, Adam Yayıncılık, İstanbul.

NUTKU, Özdemir (2001), Dram Sanatı (Tiyatroya Giriş), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

ÖNGÖREN, Ferit (1998), Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ÖZENÇ, Semiha (1998). Algılanan Anne-Baba Tutumlarının Durumluk Mizah Tepkisine Etkisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

ÖZÜNLÜ, Ünsal (1999), Gülmecenin Dilleri, İzdüşüm Yayınları, İstanbul.

REİN, Raelynne P. - REİN, Rachel (2005), Çocuğunuzun Beceri ve Yeteneklerini Nasıl Geliştirebilirsiniz?, (Çev. Selda Göktan), Özgür Yayınları, İstanbul.

REŞAD, Faik (1998), Külliyyat-ı Letaif, (Hazırlayan: Ahmet Özalp), Kitabevi Yayınları, İstanbul.

SAKAOĞLU, Saim (1992), Türk Fıkraları ve Nasrettin Hoca, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

SANDERS, Barry (2001), Sudden Glory - Kahkahanın Zaferi, (Çev. Kemal Atakay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

SARAÇ, Tahsin (1994), Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, Adam Yayınları, İstanbul.

Şemsettin Sami (1985), Kâmus-ı Türkî, Tercüman Yayınları, İstanbul.

Şemsettin Sami, (1300), Letaif, Mihran Matbaası, İstanbul.

tdk.org.tr, Son Erişim Tarihi 30.08.2019.

TUNCER, Hüseyin (1996), Arayışlar Devri Türk Edebiyatı I Tanzimat Edebiyatı, Akademi Kitabevi, İzmir.

WALSH, James Joseph (1928), Laughter and Health (Kahkaha ve Sağlık), New York, London : D. Appleton and Company.

YILDIRIM, Dursun (2016), Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları, Akçağ Yayınları, Ankara.